

Nr 3.

Av herrar **Andersson** i Göteborg och **Nilsson** i Stockholm, *angående förbättrande av informationsverksamheten.*

Enligt instruktionen för statens informationsstyrelse har styrelsen till uppgift att »under Kungl. Maj:t handhava ledningen av den särskilda informationsverksamhet, som vid krig eller krigsfara vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden erfordras för att bereda allmänheten upplysning rörande statsmakternas åtgärder och ändamålet därmed samt andra förhållanden av allmänt intresse, ävensom för att motverka utländsk opinionsbildning i för landet ogynnsam riktning.»

I instruktionen har vidare utvecklats vilka åtgärder av organisatorisk och annan art som styrelsen har att vidtaga för att förverkliga sin uppgift. Det torde vara onödigt att här närmare redogöra för dessa åtgärder. Genom den behandling av informationsstyrelsens arbete, som ständigt förekommer i pressen och tid efter annan också kommit till stånd i riksdagen, torde de vara allmänt kända.

Mycket tidigt under informationsstyrelsens verksamhet kom den uppfattningen till uttryck, att dess uppgift huvudsakligen vore negativ och att den även själv på detta sätt uppfattade sin funktion. Etiketten »mörklägningsstyrelsen» klistrades på den, vilket kom att för allmänheten undanskymma det faktum, att den enligt här ovan återgivna utdrag ur instruktionen även hade uppgifter av positivt upplysande art.

Under den tidrymd, som informationsstyrelsen verkat, förefaller det emellertid som om en viss förändring i bedömandet av styrelsens uppgifter skulle ha ägt rum. Den rent positiva upplysningsverksamheten i dess arbete har mera kommit att uppmärksammas. Sålunda ha mera regelbundet konferenser med pressens män genom informationsstyrelsens föranstaltande ägt rum, varigenom dessa informerats om in- och utrikespolitiska frågor och därvid fått mottaga upplysningar även av förtrolig art. Styrelsen har även försett pressen med som det förefaller allt mera uppskattat material i form av artiklar, bilder o. s. v. Genom Folkberedskapen har ett icke oväsentligt arbete utförts i syfte att sprida kännedom om den svenska livsformen, bereda upplysning om vår utrikespolitik och folkhushållning och motverka ryktesbildning genom upplysning om ryktenas sanningshalt. Som av nedan refererade exempel framgår, synes också styrelsen gent emot andra myndigheter hava hävdadt publicitetssynpunkten, då fråga varit om offentliggörande av upplysningar.

Det förefaller sålunda som om informationsstyrelsen vore ledd av en strävan att bereda allmänheten upplysning. Varpå beror det då att informationsverksamheten angående vår utrikespolitik, vår folkförsörjning samt en rad inrikespolitiska frågor fungerar så otillfredsställande som den faktiskt gör?

Ostridigt torde vara att djupgående missuppfattningar råda inom breda lager av vårt folk beträffande den svenska utrikespolitikens syftning och verkliga innehåll. Politiska ytterlighetsriktningar ha utnyttjat detta till spridande av missnöje och misstro, som kunnat leda till ett undergrävande av tilliten till regeringen. Även lojala medborgare ha vid vissa tillfällen gripits av oro, betingad av att de saknat auktoritativa informationer beträffande utrikespolitikens riktlinjer.

Tydligt är — och motionärerna äro djupt medvetna därom — att en viss återhållsamhet är nödvändig i den utrikespolitiska upplysningsverksamheten. Denna avgränsas av hänsynen till främmande makter. Vi förstå mer än väl, att den rätta avvägningen mellan vad som för ögonblicket kan sägas offentligt och vad som av utrikespolitiska skäl bör förtigas måste ställa den ansvariga utrikesledningen inför ömtåliga och svårbedömbara situationer. Det förefaller dock som om de av utrikesdepartementet tillämpade restriktionerna icke alltid äro betingade av utrikespolitiska hänsyn. Stundom verkar det som om man icke tillräckligt beaktat betydelsen av den upplysningsverksamhet, som riktar sig till svenska folket. Kommunikéer ha varit otydliga, ofullständiga och opsykologiskt utformade. I ett demokratiskt land som Sverige borde det måhända ingå i den diplomatiska utbildningen att också lära sig hur man bör umgås med det egna folket.

Den ovan antydda svagheten i utrikesdepartementets informationsverksamhet råkade i kritikens strålkastareljus genom den skriftväxling som i november förra året ägde rum mellan utrikesdepartementet och pressnämnden angående bl. a. det meddelande som den 20 oktober utsänts rörande nya bestämmelser om åtgärder vid främmande flygplans överflygning av svenskt territorium.

Knappast någon fråga torde så ha upprört den svenska allmänheten under den senaste tiden som den order, vilken gällde för luftvärnet, att främmande flygplan som uppträdde enstaka över svenskt territorium, endast fingo avisas med varningsskott och icke med verkningseld. I brist på bättre informationer antogo både allmänheten och beredskapsmännen att den ena krigförande parten skulle gynnas genom de skjutorder som tidigare gällde, men som numera upphävts. Beredskapsmännen misstänkte ofta att den militära ledningen stod bakom den otillfredsställande ordern. Denna misstanke i förening med den livliga diskussion som under de gångna månaderna förts angående officerskårens pålitlighet skulle lätt kunnat få mindre önskvärda verkningar. Och allmänheten, som tyckte att de främmande planen uppträdde nonchalant och provokatoriskt, lade ofta i dagen misstro mot den

svenska utrikesledningens och de militära myndigheternas vilja och förmåga att hävda de svenska intressena.

När så den länge efterlängtade ändringen kom, meddelades denna i så knappa och så otydliga ordalag att det var omöjligt att förstå, att någon ändring verkligen hade kommit till stånd. Enligt vad som meddelats i presskommentarerna kring utrikesministerns svar på pressnämndens ovannämnda skrivelse var återhållsamheten icke betingad av militära skäl. De militära myndigheterna önskade tvärtom en utförligare och mer klarläggande kommuniké till pressen (D. N. den 20 november): »De stöddes i denna sin önskan av informationsstyrelsen, men utrikesledningen vägrade i vändningen. Slutligen ansågs det lämpligt att, dagen efter det meddelandet i sin knappa och oklara form utsänts, vid en konferens, till vilken endast pressmän i Stockholm kallats, något utförligare redogöra för de nya bestämmelsernas innebörd. Några huvudstadstidningar togo då risken att meddela kompletterande upplysningar om bestämmelsernas innebörd, men då pressens centrala nyhetsförmedling ville sända pressen i dess helhet dessa kompletterande upplysningar, något som också tillstyrktes av informationsstyrelsen, vägrade utrikesledningen på nytt i vändningen.»

Enligt vad som framgår av utrikesdepartementets svar på pressnämndens anmärkningar ansåg utrikesministern att ingen anmärkning kunde göras gentemot departementets handläggning av detta informationsärende.

Av ovanstående redogörelse synes framgå att informationsstyrelsen beträffande denna angelägenhet hävdade mera vidsynta principer än dem som utrikesdepartementet företrätt.

Enligt informationsstyrelsens instruktion skall upplysningsverksamheten rörande rikets förhållande till främmande makter ombesörjas av utrikesdepartementet närmast genom dess pressbyrå i samverkan med styrelsen och i enlighet med särskilt utformade bestämmelser. Det är svårt för en utanför stående att bilda sig en föreställning om vari denna samverkan består. Av det refererade fallet synes framgå att styrelsen därvid icke har någon möjlighet att utöva någon självständig påverkan eller göra några positiva insatser vid kommunikéers utformande. Den får nöja sig med platoniska vädjanden. I varje fall har den tydligen icke haft auktoritet nog att hävda publicitetssynpunkterna. Utrikesdepartementet å sin sida synes bedöma publiceringsfrågor uteslutande från utrikespolitisk synvinkel och förefaller just från denna synpunkt hava felbedömt den här diskuterade frågan, eftersom icke några obehagliga verkningar av utrikespolitisk art tydligen gjorts sig gällande, när frågan vid sidan av den officiella nyhetsförmedlingen bragtes till pressens och allmänhetens kännedom. Det enda resultatet av frågans handläggning blev en förstärkt misstro hos allmänheten gent emot det officiella informationsorganets vilja och förmåga att ge svenska folket del av nyttiga och nödvändiga upplysningar.

Det ovan refererade utgör endast ett typfall av flera vilka under årens lopp inträffat. Pressen och allmänheten har erfarenhet av liknande fall, där meddelanden av betydelse och intresse för det allmänna fördröjts eller vägrats av utrikesledningen, trots att offentliggörande tillstyrkts av militära eller andra myndigheter. Detta förfarande har skapat misstro mot den utrikespolitiska informationsverksamheten och därmed misstro mot den svenska utrikespolitiken såsom sådan.

Ett annat betydelsefullt område för den statliga informationsverksamheten är upplysningen rörande vår folkförsörjning och vissa därmed sammanhängande frågor. I samma mån som krisläget skärpes — och det torde icke föreligga meningsskiljaktigheter beträffande den fortsatta försämringen av försörjningsläget — kommer helt naturligt missnöjet att skärpas och missförstånden i anledning av vidtagna åtgärder att ökas. Genom exakta upplysningar och genom en förständig på lång sikt bedriven verksamhet i syfte att klarlägga vårt försörjningsläges utgångspunkter kan mycken oro stävjas. Frånvaron av riktiga upplysningar kan däremot utnyttjas av politiska ytterlighetsriktningar för att igångsätta för landet skadliga rykten. Motionärerna hava från sommarens valkampanj själva erfarenhet härav.

Den av kommunisterna i början av augusti månad igångsatta s. k. »vete-kampanjen», varvid, på grund av differensen mellan de fastställda ranso- nerna och den redovisade veteskörden, export av stora mängder vete ifråga- sattes, fick i en kommuniké först den 5 september sin rätta belysning. Under hela augusti och september månader voro rykten om export av andra viktiga livsmedel, särskilt sådana som kännetecknades av stor knapphet t. ex. fisk, sill och potatis, i omlopp i praktiskt taget alla delar av landet. Allmänheten lämnades dock i okunnighet om vad som verkligen förekom- mit fram till den 6 september, då statsministern i ett tal i Sala lämnade en uttömmande redogörelse för livsmedelsexporten. Mycken skada hade redan åstadkommits innan de uppgifter lämnades, som gjorde det möjligt för tidningspressen att lägga till rätta de missvisande uppgifter om vår im- port och export, som spredos från kommunistiskt håll.

Ett klarläggande skulle också varit önskvärt ifråga om i Svensk Utrikes- handel redovisad export av spannmål till Finland. Som bekant lånade vårt land under den hårda vintern föregående år Finland 3.000 ton råg och 8.000 ton rågmjöl. Motsvarande kvantitet råg övertogo vi från i Visby in- frusna finska båtar. Rågmjölet ersattes med råg från Danmark och Tysk- land, vilket i vanlig ordning upptogs i förteckningen över importerade varor. Dessa lån, som på intet sätt voro till förfång för vår försörjning, utmålades på sina håll som »en hejdlös livsmedellexport». En kort och klar kommuniké med en redogörelse för fakta i saken skulle omedelbart undan- ryckt möjligheterna för dylika påståenden. Likaså förefaller det märk- ligt att icke siffrorna över den mycket begränsade exporten av hästar till

Tyskland redan från början lades på bordet. Många missförstånd skulle därmed ha bringats ur världen.

Ett annat exempel av färskare datum kan anföras. Den 5 december 1942 meddelades, att regeringen i konselj behandlat livsmedelskommissionens förslag om höjning av partipriset på fläsk, varvid den följt reservanternas mening och förslaget följaktligen icke lett till någon regeringens åtgärd. Motiveringen för beslutet angavs emellertid icke, och följden blev, att kommentarerna i pressen voro blandade för att icke säga beska. Beslutet ansågs nämligen ofördelaktigt påverka fläskproduktionen i landet. Tre dagar senare offentliggjorde en medlem av livsmedelskommissionen de skäl, som legat till grund för reservanternas inom kommissionen ståndpunkt. En kraftigare höjning av fläskpriset skulle enligt deras mening kunnat medföra risken, att svinuppfödarna fallit för frestelsen att bryta mot förbudet mot utfodring av svin med småpotatis. Detta skulle i sin tur ha kunnat äventyra möjligheten att mätta potatismarknaden frampå våren och försommaren. Inför detta argument dämpades opinionen i hög grad, och kritiken präglades omedelbart av större måttfullhet. Man frågar sig, om det var så nödvändigt att från början förse motiveringen för detta beslut med hemligstämpel.

Ostridigt torde vara att vissa partigrupperingar kunnat vinna en del av sina framgångar vid kommunalvalen genom den systematiska misstänksamhetskampanj mot åtgärder på folkhushållningens område, som bedrevs och som icke möttes med tillräckligt effektiva åtgärder från myndigheternas sida. De besked, som lämnades, kommo ofta för sent och voro dessutom otillräckliga. Understundom visade det sig att ryktesspridarna kunde återropa preciserade siffror, vilka missbrukades i rent demagogiskt syfte, under det att de riktiga uppgifter, som kunde varit ägnade att vederlägga den grunliga propagandan, voro hemligstämplade för lojala medborgare.

Myndigheterna voro icke inställda på att ge snabba besked på förfrågningar. Det tog dagar och veckor innan ett riktigt besked kunde erhållas, och då hade ryktet redan hunnit fullborda sin skadeverkan. Det hade däreför förlorat i aktualitet, och ett nytt rykte hade igångsatts av ryktesspridarna, vilket sedan fick verka en tid till dess, först för sent, riktiga informationer kunde erhållas.

Ett typfall, som belyser detta förhållande, utgör behandlingen av de i början på november på möten och i tidningar uppdykande uppgifterna, att Sverige skulle ta ifrån norrmännen deras fisk genom vårt handelsutbyte med dem. I olika former och stundom med preciserade siffror återkommo dessa anklagelser. Enligt uppgift cirkulerade de även bland norrmännen i Norge och naturligtvis bland norrmännen i Sverige och gjorde stor skada för den rätta förståelsen mellan Norge och Sverige. Trots detta ryktes allvarliga karaktär dröjde det emellertid vecka efter vecka innan några till-

rättalägganden publicerades, och när de slutligen kommo genom en artikel i Svensk Utrikeshandel, som i valda delar i mitten av december distribuerades genom T. T., hade skadan blivit så stor, att den bitterhet, som ryktena skapat bland norrmän i Norge och Sverige, säkerligen kan bli svår att häva.

Av det nu sagda framgår, att icke heller på folkförsörjningens område den statliga informationsverksamheten är rustad att möta en påfrestande situation. Det förefaller som om det nödvändiga samarbetet mellan de olika organen saknades. Ledningen för en statlig information bör genom att självständigt följa opinionen i tidningar, inom olika grupper av medborgare och på annat sätt bilda sig en egen uppfattning om behovet av information, själv taga initiativ till lämnande av sådan och icke avvakta på stötningar och krav därom utifrån.

Skola några slutsatser dragas av kritiken gentemot det svenska informationsväsendets sätt att fungera för närvarande så falla två ting främst i ögonen: Överblick saknas över det område, som verksamheten skall täcka. Ett auktoritativt organ saknas som från informationssynpunkt inifrån följer händelserna på utrikespolitikens och folkförsörjningens områden, som självständigt kan ta initiativ i upplysningsverksamheten och förverkliga den i samråd med vederbörande departement eller övriga institutioner.

Enligt nuvarande ordning äro informationsorganen i alla situationer underordnade departement, civila och militära myndigheter och ha aldrig möjlighet att förhandla på jämlik fot i ett informationsärende. Tydligt är att ifråga om utrikespolitiska spörsmål, angelägenheter rörande vårt handelsutbyte o. d., avgörande hänsyn alltid måste tagas till utrikessynpunkterna, men dessa höra ständigt vägas mot verkningar av inrikespolitisk räckvidd, och klarhet måste skapas huruvida utrikesledningens invändningar verkligen ha den utrikespolitiska tyngd, som man gör gällande. Det är icke tillfredsställande, när som i det tidigare refererade fallet den ena parten har möjlighet att dekretera för den andra. Hemligstämplandet bör ske endast då verkliga motiv kräva sådant, icke då bekvämlighetsskäl från vederbörandes egen synpunkt göra det önskvärt. Upplysnings- och offentlighetsprincipen behöver inte ge skäl för sig. Det är hemlighållandet som alltid måste tillräckligt motiveras. Tillförsikten hos ett demokratiskt folk kan endast vinna på att fakta — även obehagliga sådana — öppet läggas fram för folket. Erfarenheterna från främmande länder tyda därpå. Även svenska folket är moget ett sådant förtroende. Motsatsen gagnar dels dem, som ärligt mena att deras insats i dessa tider bör bestå i att framställa allt i sämsta möjliga dager, och dels dem, som medvetet söka gräva mullvadsgångar i svenskt samhällsliv. Ingendera av dessa båda kategorier medverkar till att öka tillförsikten och motståndsviljan hos folket.

Överväger man informationsstyrelsens möjligheter att komma tillrätta med bristerna inom vårt lands informationsväsende, måste man medgiva, att sty-

relsen med sin nuvarande ställning och organisation har svårt att bemästra dem. Styrelsens möjligheter att exempelvis hävda informationssynpunkter emot utrikesdepartementet äro tydligen minimala. Detta är så mycket mera tydligt, som upplysningsverksamheten i utrikespolitiska angelägenheter enligt informationsstyrelsens instruktion principiellt är undandragen styrelsen.

Att informationsstyrelsen med undantag av folkberedskapssektionen sorterar under utrikesdepartementet måste med tanke på vad som ovan anförts te sig mindre lyckligt. Risken uppstår att utrikesdepartementets negativa eller passiva inställning till upplysningsverksamheten kommer att sätta sin prägel även på styrelsens övriga arbete. Det förefaller också opåskallat att informationsverksamheten, som berör regeringens hela verksamhet och till en betydande del avser folkförsörjnings- och arbetsmarknadsfrågor, militära spörsmål samt frågor sammanhängande med den ekonomiska politiken, skall lyda under *utrikesdepartementet*. Enheten och kraften i styrelsens arbete kan heller icke främjas av att en av styrelsens avdelningar, Folkberedskapen, är utbruten ur det övriga sammanhanget och lyder under ecklesiastikdepartementet.

Granskar man i övrigt styrelsens sammansättning, finner man, att Tidningarnas telegrambyrå, radiotjänst, statens biografbyrå och försvarsstabens pressavdelning äro representerade genom sina chefer, vilka närmast torde företräda sina respektive yrkesintressen. Utrikesdepartementet är i styrelsen företrätt av chefen för departementets pressbyrå. Andra departement, som hava stora intressen att tillvarataga på krisinformationens område, såsom folkhushållnings- och socialdepartementen, äro däremot icke företrädda i styrelsen.

Såsom resultat av den föregående granskningen framstår nödvändigheten av att ge informationsverksamheten en mera auktoritativ ställning. Dess position i förvaltningen bör stärkas. Vid dess inordning i administrationen bör tillses, att den placeras så centralt att informationsverksamhetens chef själv erhåller överblick och tillgång till alla informationer. Brister det sedan i upplysningstjänsten, vet allmänheten emot vem man skall vända sig i sin kritik.

Tidigare har den tanken framförts, att ett särskilt konsultativt statsråd skulle tillsättas med uppgift att handlägga upplysningsverksamheten. Ehuru denna utväg har skäl, som tala för sig, synas möjligheterna för dess förverkligande vara starkt begränsade. Den ämbetsman, som skall handhava informationstjänsten, bör emellertid ha möjlighet till inblick i de överväganden, som föregå regeringsbeslut, och tillgång till det material av hemlig beskaffenhet, som ligger på de beslutande instansernas bord. En sådan allsidig orientering är nödvändig för att upplysningsverksamheten skall kunna bedrivas med hänsynstagande till alla fakta och komplikationer, vilka i olika lägen kunna uppstå. En intim kontakt med skilda departe-

ment bör uppehållas, vilket i synnerhet gäller utrikes- och folkhushållningsdepartementen, även om detta icke nödvändigtvis behöver innebära, att all informationsverksamhet bedrivs genom denne ämbetsman eller hans närmaste medhjälparens förmedling. Han bör egentligen fungera som ett clearingorgan, med en allmän översyn över vad som kan och bör givas publicitet, och svara för att konsekvensens och kontinuitetens krav i största möjliga utsträckning tillgodoses. Tänkbart är, att denne ämbetsman kunde givas statssekreterares tjänsteställning. Förslagsvis kunde statssekreterarebefattningen dubbleras i något av departementen, varefter den sålunda utsedde kunde ställas till statsministerns förfogande. Denne senare torde nämligen mer än någon enskild departementschef lämpa sig inom regeringen såsom företrädare för en verksamhet, vilken kan komma att beröra samtliga departement, alldenstund han bäst kan överblicka regeringens arbete.

Gentemot förslaget kan möjligen den invändningen göras att det är för sent väckt och att tiden redan är försuttet för genomgripande reformer på detta område. Häremot kan dock anföras att, för så vitt icke oförutsedda och överraskande händelser tima, kriget och den därmed följande krisen synes komma att fortfara ganska lång tid framåt. Därtill kommer, att krisläggets fortsatta utveckling av allt att döma kräver ökad effektivitet av just de organ, som skola hålla folket underrättat om regeringens och övriga offentliga myndigheters åtgöranden.

Med hänvisning till det anförda hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå vidtagande av sådana organisatoriska åtgärder till förbättrande av informationsverksamheten, att konsekvensen och kontinuiteten bättre tillgodoses och en snabbare och pålitligare upplysningstjänst utvinnes.

Stockholm den 13 januari 1943.

Sven Andersson,
Göteborg.

Torsten Nilsson,
Stockholm.
